

Rapport fra arbeidsgruppe om språk-politikk ved ISS

Ledelsen ved ISS oppnevnte i august 2020 en arbeidsgruppe (etter ønske fra styret), som skulle utrede spørsmålet om lokal språkpolitikk ved instituttet. Medlemmer av gruppen har vært Grete Brochmann (koordinator), Michael Gentile, Aaron Ponce, Brita Langeid og Nora Celine Warholm Essahli (student). Sammensetningen av gruppen skulle reflektere ulike deler av staben; personer med norsk og internasjonal bakgrunn, faste og midlertidig vitenskapelig ansatte, sosiologi og samfunnsgeografi, administrativt ansatte og studentene.

I mandatet heter det at arbeidsgruppen skulle forholde seg til de rammene som settes gjennom nasjonalt lovverk og UiOs generelle retningslinjer; undersøke stabens opplevde utfordringer og behov; samt gi råd til instituttledelsen om språkbruk på spesifikke fellesarenaer som mandagslunsjer, stabsseminarer, fagseminarer, styre- og programrådsmøter mm. Arbeidsgruppen ble også bedt om å ha dialog med undervisningslederne for å sikre konsistens med instituttets arbeid for ny utdanningsstrategi.

Spørsmålet om en lokal språkpolitikk har kommet opp som følge av en økende andel internasjonalt ansatte ved instituttet. Instituttet skal både ivareta hensynet til inkludering av ikke-norske medarbeidere og samtidig følge norsk lov og universitetets regler med hensyn til: Utvikling av norsk fagspråk; ivaretagelse av norskspråklige utdanningsprogrammer; samt sikring av god kommunikasjon internt på universitetet og overfor resten av samfunnet. Det er følgelig en rekke hensyn som skal balanseres.

Politiske retningslinjer

Enhver lokal språkpolitikk må ta utgangspunkt i lover og regler. Som i andre sammenhenger kan det imidlertid finnes et visst tolkningsrom, som kan åpne for noen tilpasninger hvis det er ønskelig – og innenfor de overordnede retningslinjene.

I utgangspunktet gir Universitets- og høyskoleloven universitetene et tydelig ansvar for å ivareta og videreutvikle norsk som fagspråk (§1-7). Det heter i lovens forarbeider at norsk skal være hovedspråk ved norske universiteter (Prop 108 L (2019-2020) – Lov om Språk). Universitetet har ansvar for å tilby norskspråklige utdanningsprogrammer, og for å sikre god kommunikasjon internt på universitetet og overfor samfunnet for øvrig.

Samtidig slås det fast at «parallellspråklighet skal gjelde». Universitetet i Oslo definerer parallellspråklighet som at «norsk ivaretas som hovedspråk, samtidig som det tilrettelegges for språklig mangfold, hvor engelsk er det primære fremmedspråket». Hvordan denne innebygde spenningen skal håndteres, blir i praksis delegert til underliggende enheter. *Språkrådet* gir imidlertid universitetene noen utdypende råd når det gjelder lokal håndheving av reglene: Parallellspråklighet skal bety at to språk brukes samtidig uten at det ene skal fortrenge det andre. Det krever en bevisst språkpolitisk strategi for å hindre at all akademisk virksomhet etter hvert vil foregå på ett språk – i praksis engelsk.

Ved UiO er det besluttet at det administrative språket skal være norsk, et vedtak som er hjemlet i *Lov om målbruk i offentlig tjeneste*. Dette betyr at administrasjonen i hovedsak opererer på norsk, og at møter av typen instituttstyre og programråd, som er en del av fakultetets formelle strukturer, innkalles med sakspapirer på norsk.

Noe av problemet med parallellspråklighet, er at prinsippet forutsetter at begge språkgrupper har – i det minste i en viss grad - kjennskap til både norsk og engelsk. Ikke-norskpråklige nyansatte og midlertidig ansatte har i de færreste tilfeller kjennskap til norsk, og vil ikke kunne delta når det er dette språket som anvendes. Disse to kategoriene vil til enhver tid ha behov for språklig tilrettelegging for å kunne fungere godt ved instituttet.

Instituttets tilnærming

Fast ansatte ved ISS forplikter seg gjennom arbeidskontrakten til å lære norsk innen to år. Dette er gjengs politikk ved fakultetet (og ved de fleste andre fakulteter ved UiO), men det er formelt mulig med andre tidsgrenser. Det vesentlige er hva man formulerer i utlysningsteksten for stillingen. Rask tilegnelse av norsk er ikke bare betraktet som viktig for undervisningen, men også for andre administrative oppgaver ved instituttet, verv og liknende der norsk er det gjeldende språket, og som man gjerne vil fordele over tid mellom de tilsatte. For å legge til rette for at nytilsatte får tilegnet seg (best mulige) norskkunnskaper innenfor en toårs periode, gir ISS timer i timeregnskapet (kursdeltakelse og forberedelser). Flere stiller spørsmål ved realismen i å klare toårs-regelen – her vil det trolig være stor individuell variasjon – men utredningsgruppen har ikke hatt dette spørsmålet som del av sitt mandat. Instituttleder skriver i et notat til Instituttstyret (Møtedato 24. juni 2020), at ISS i liten grad har opplevd tilsvarende etterspørsel etter opplæring i engelsk for norsk-språklige ansatte som sliter med å fungere i en parallellspråklig sammenheng, men åpner for at slik støtte også kan gis.

Fram til nå har det ikke vært noen uttalt eller forankret språkpolitikk ved ISS. Spørsmålet har vært håndtert *ad hoc* og blitt gradvis utviklet over tid.

Spenningen mellom lovpålegget om norsk som hovedspråk på den ene siden og reglene om parallellspråklighet på den andre, innebærer nødvendigvis en balansegang i praksis. Når det er lite tydelighet å hente i den sentrale språkpolitikken, åpner det for et visst handlingsrom på instituttnivå. I Instituttleders notat til Styret sies det at når ledelsen ønsker å diskutere språkpolitikk ved ISS, er det av hensyn til «engasjement for internasjonalt ansattes arbeidsmiljø». Arbeidsmiljøloven pålegger arbeidsgiver å ivareta *alle* ansattes psyko-sosiale arbeidsmiljø. Språkspørsmålets kjerne er imidlertid at det med en internasjonalisert stab er vanskelig å finne omforente løsninger, der alle føler at deres arbeidsmiljø er godt ivaretatt. Språk er viktig og vekker ofte følelser, enten man tilhører majoritet eller minoritet. Dessuten gjør uklar lovforklaring, kryssende hensyn og målkonflikter språkspørsmålet til et vanskelig tema ved instituttet.

Spørsmålet framover, og som arbeidsgruppen har blitt bedt om å utrede, er hvordan instituttledelsen og staben generelt kan manøvrere – best mulig - i dette kompliserte og spenningsfylte farvannet. En gjennomtenkt og best mulig forankret tilnærming vil forhåpentlig kunne skape mer stabile forventninger og mer ro rundt språkspørsmålet.

Forankring i staben – utredningens hovedfunn

Arbeidsgruppen ble i mandatet bedt om å «danne seg et bilde av ulike behov og hensyn i staben, som bør ivaretas og balanseres opp mot hverandre». Gruppen fant det hensiktsmessig å gjøre det gjennom en kort survey blant alle ansatte – faste og midlertidige – supplert av noen informantintervjuer i de ulike ansatte-gruppene ved instituttet. Hovedfunnene fra surveyen er å finne i vedlegg 1. Det følgende avsnittet i rapporten er arbeidsgruppens fortolkning av survey og intervjuer i kombinasjon, det vil si det helhetlige inntrykket av hva ansatte mener om språksituasjonen og hva som bør gjøres fremover. På basis av undersøkelsen og arbeidsgruppens egne vurderinger, vil rapporten til slutt redegjøre for forslag til retningslinjer for instituttet.

Det klareste inntrykket gruppen sitter igjen med etter survey og intervjuer, er for det første at det i staben totalt, er et klart flertall (over 70 prosent) som mener norsk bør være hovedspråk ved ISS. Samtidig sier et flertall at språkspørsmålet er spenningsfylt ved instituttet, og at det bør reguleres av ledelsen. Sosiale sammenhenger bør ikke styres, men et flertall mener det er uhøflig å ikke skifte til engelsk når noen i sammenhengen ikke behersker norsk. Skjønt det er (kanskje overraskende) også flere som mener dette *ikke* er uhøflig.

For det andre er det også tydelig støtte til at 2-årsregelen bør gjelde (84 prosent av staben mener dette; helt- eller delvis enig). Nyansatte bør lære seg norsk. Dette bør følge av at man har valgt å flytte til et land der dette språket gjelder. Ut over disse relativt tydelige funnene, er det stor *variasjon* i svarene (frekvensfordelinger).

To skillelinjer peker seg imidlertid ut når det gjelder sammenheng mellom variabler; om man har norsk som hovedspråk eller ikke; og om man er tilsatt ved sosiologi eller samfunnsgeografi. Det er et mønster (selv om det ikke er helt entydig) at norsk-språklige vektlegger betydningen av å holde på norsk som hovedspråk (i en eller annen vektning), mens de med ikke-norskspråklig bakgrunn ønsker mest mulig engelsk. Det er også et klart skille (skjønt også med litt variasjon), mellom sosiologi, der norsk stadig blir ganske sterkt vektlagt, og samfunnsgeografi, der man i vesentlig høyere grad mener det meste bør foregå på engelsk.

Når det gjelder spørsmålene om språkbruk på spesifikke fellesarenaer, er det mulig å identifisere noen (til dels svake) tendenser; forskningsseminarer bør foregå på engelsk. Det samme gjelder (i svakere grad) stabsmøtene. E-post korrespondanse til staben bør – som i dag – skje på begge språk, og når det gjelder «uformelle arrangementer» er konklusjonen agnostisk. Når det gjelder programstyrene, er det stor spredning i svarene. Det samme gjelder Instituttstyret, skjønt med lening mot norsk.

Intervjuene ble et verdifullt tilskudd til surveyen for arbeidsgruppen. Gjennomgående anerkjenner de ansatte at dette er vanskelige spørsmål, der mange hensyn må balanseres. Alle uttrykker betydningen av å ha et inkluderende arbeidsmiljø, og at «internasjonaliseringen» vil ha noen følger også for språkpolitikken. I all hovedsak uttrykkes nyanserte synspunkter på hva som bør gjelde, også på tvers av hovedskille-linjen norsk-språklig/ikke-norskspråklig. Enkelte engelskspråklige understreket behovet for å få praktisert norsk, og uttrykte forståelse og støtte til at en del sammenhenger fortsetter å foregå på norsk. Andre var tydeligere frustrerte, og følte språket som en stor barriere og enkelte instituttsammenhenger som uhøflige, diskriminerende og ekskluderende: «Default communication should be in the

language everyone understands». På den andre siden følte enkelte norsk-språklige at alt ble tyngre når man måtte snakke engelsk, og at diskusjoner ble mindre nyanserte, samt at færre norsk-språklige deltok aktivt: «Det blir et dårligere felles miljø for de norsk-språklige hvis alt skal skje på engelsk». Det ble også understreket at tilskyndelsen til å lære norsk blir svekket hvis alt foregår på engelsk. Motsatt var det også norsk-språklige som mente det var viktig å operere så mye som mulig på engelsk for å sikre transparens i instituttets styring og dagligliv. Enkelte mente at norsk uansett vil være på vikende front.

De *midlertidig* ansatte forventes ikke å lære seg norsk pga kort opphold og stor arbeidsbyrde, og flere i denne gruppen følte seg til tider utenfor. Også i gruppen av midlertidige ble det vist stor forståelse for at en del måtte foregå på norsk, og noen hadde forslag til hvordan instituttet kunne «løse» noe av språkproblemet ved orienteringsmøter for ikke-norsk-språklige.

Det ble av flere understreket at mer utstrakt undervisning på engelsk vil være tvetydig overfor studentene. Engelsk-språklige studenter vil kunne rekrutteres i større grad, men undersøkelser tyder på at norsk-språklige studenter er hemmet av å måtte snakke engelsk, og derfor deltar mindre.

Blant de administrativt ansatte rådet også en nyansert holdning til situasjonen, en pragmatisk tilnærming og samarbeidsvilje: «administrasjonen er opptatt av inkludering av alle ansatte, og ønsker et godt arbeidsmiljø med høyt service-nivå i kommunikasjon til stab».

Parallellspråklighet blir ofte valgt i arbeidshverdagen, men enkelte etterspør definerte kjøreregler, for å gjøre det enklere. En stor bekymring er imidlertid at organisasjonen ikke er dimensjonert for en full parallellspråklig arbeidshverdag. «I dag er ikke administrasjonen rigget for å takle at alt skal være på to språk». Det er også et kapasitets-spørsmål, og derav også et økonomisk spørsmål. Administrasjonsspråket ved ISS (og UiO) er *de facto* norsk (som det står i stillingsutlysningene), og lover og forskrifter som regulerer mye av arbeidet foreligger kun på norsk. Det ble antydnet at både programrådsmøter og styremøter burde foregå på norsk, og at derfor forståelse for majoritetsspråket kunne være et vilkår for å bli valgt til slike verv. I tillegg ble det uttrykt at det burde være rom for å stille spørsmål på norsk i ulike samlinger i regi av Instituttet. Det ble understreket at selv om engelsk er et veletablert andrespråk ved Instituttet, er det viktig å huske på at deler av staben har medlemmer som *ikke* er bekvemme med engelsk, og derav risikerer å føle seg utenfor hvis alt legges om.

Arbeidsgruppens vurderinger

Motivasjonen for den foreliggende utredningen var dels å finne ut hva medlemmer av staben mener om språkspørsmålet, dels - på basis av resultatene og gruppens egne vurderinger – formulere noen forslag til retningslinjer for ledelsen ved Instituttet. Utgangspunktet var at språkspørsmålet er vanskelig og fullt av dilemmaer.

Arbeidsgruppen sitter igjen med et sammensatt inntrykk etter utredningen. Språkspørsmålet engasjerer uten tvil, mange er frustrerte – fra ulike ståsteder. Instituttet er også tendensielt delt mellom sosiologi og samfunnsgeografi når det gjelder språkkultur. Det ser ut til at engelsk står vesentlig sterkere – dvs foretrekkes – i høyere grad blant geografene, også de som har norsk som morsmål. Samtidig sitter vi igjen med et inntrykk av at de fleste har et nyansert syn på forholdene, og uttrykker at smidighet og pragmatikk kanskje er de mest

hensiktsmessige virkemidlene i det store og hele. I dette ligger en erkjennelse av at det er umulig å lage løsninger som ivaretar alle hensyn samtidig.

Heller ikke arbeidsgruppen tror det finnes ideelle løsninger på språkspørsmålet.

Utredningsarbeidet har understreket kompleksiteten og alle de motstridende hensynene som skal ivaretas. Men vi tror det har vært viktig i seg selv å la alle få anledning til å si fra om hvordan de oppfatter situasjonen, og hva slags retningslinjer de ønsker seg fremover. Det er å håpe at prosessen kan virke bevisstgjørende i alle leire, og at diskusjonene, som utvilsomt kommer til å fortsette, kan skje på et mer informert og nyansert grunnlag.

Arbeidsgruppen vil understreke at det *må* være en balanse - et blandingsforhold – mellom norsk og engelsk ved instituttet av mange grunner. ISS ønsker å være et internasjonalisert institutt av høy kvalitet. Det vil til enhver tid være et varierende antall nyankomne fra utlandet, som ikke behersker norsk, og som skal inkluderes til beste for institusjonen og for dem selv. Internasjonale studenter skal også ha attraktive tilbud gjennom engelskspråklig undervisning. Og midlertidig ansatte skal gis adekvate tilbud om oppgaver for å kunne innfri sin «plikt-del» ved Instituttet.

Samtidig *er* norsk hovedspråket i henhold til Universitets- og høyskoleloven, administrasjonsspråket *er* norsk, og det kan også anføres at de norskspråklige ansatte med rimelighet kan forvente at landets nasjonale språk er det som tillegges størst vekt ved arbeidsplassen, når det også var premisset ved tidspunktet for ansettelsen.

Gitt alt dette, og de noe uklare, eller motstridende resultatene som har kommet frem gjennom utredningen, vil arbeidsgruppen gi følgende anbefalinger til Instituttets ledelse:

- Hovednormen i møte- og seminarsammenhenger bør være: Det skiftes over til engelsk fellesspråk der det er noen tilstede som ikke forstår norsk. I seminar-sammenheng er det i utgangspunktet best å forberede at språket skal være engelsk. Samtidig vil det til enhver tid være akseptabelt å stille spørsmål eller ha innlegg på norsk. Hvis så skjer, bør møteleder gi et kort sammendrag på engelsk. Hvis et *møte* skal foregå på engelsk, bør deltakere som er forventet å bidra ha fått beskjed om dette på forhånd.
- Hovednormen for Instituttstyremøter og Programrådsstyremøter er at de foregår på norsk, og at dokumenter til møtene fortsetter å være på norsk. En hovednorm er også at personer som velges til disse foraene må forstå norsk, men de kan selv gjerne snakke engelsk hvis det er ønskelig. Arbeidsgruppen åpner her for at samfunnsgeografi, som har åpne programrådsmøter, kan ha engelsk som møtespråk, med mindre alle deltakerne forstår norsk.
- Uformelle sammenkomster (som jul- og sommeravslutning m/foredrag av norskspråklige inviterte, bursdager mm) kan alternere mellom norsk og engelsk avhengig av hva de inviterte er komfortable med. I sosial omgang er det ellers opp til den enkelte hvilket språk som brukes, men alle oppfordres sterkt til å tenke inkludering.
- De (ikke-norsk-språklige) midlertidig ansatte bør hvert semester få tilbud om orienteringsmøte om hovedtrekk ved ledelse og administrasjon ved ISS, og om språkpolitikken.

- Språkretningslinjene ved ISS bør også kort redegjøres for i stillingsutlysninger – utover 2-årsregelen.
- Det forventes ikke at alle dokumenter som blir forelagt Instituttets administrasjon og stab skal oversettes til engelsk, men når det gjelder vesentlige tekster, bør det lages et engelsk sammendrag.
- All kollektiv korrespondanse fra ledelsen til «alle ansatte» skal skje på både norsk og engelsk. I veldig lange tekster, kan det (av kapasitetshensyn) holde med engelsk sammendrag, og med tilbud om ytterligere utdyping på forespørsel.
- Instituttet bør vurdere å gjennomføre en spørreundersøkelse om språkspørsmålet blant instituttets studenter (evt med etterfølgende dybdeintervjuer).

Blindern, desember 2020

Grete Brochmann

Michael Gentile

Aaron Ponce

Brita Langeid

Nora Celine Warholm Essahli

Vedlegg 1: tabeller fra surveyundersøkelsen.

Vedlegg 1

Tabell_final.docx